

- 1 Leontev A.A. *Osnovy psiholingvistiki*. - Moskva: Nauka, 1997. - 287s
- 2 Kaidar A. *Kazak tilinin ozekti maseleleri*. - Almaty, 1998. - 269 b.
- 3 S.UAlihanov *Tandamaly*. - Almaty: Jazusy, 1980. - 412 b.
- 4 Abisev H. *Aspan syry*. - Almaty, 2009.
- 5 SoKparuly D. *Besikke bolev - babalar dAsturi // Kazaktyn Adet-guryptary men salt-dAsturleri*. - Almaty, 2001.

МРНТИ 14.01.11.

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-7804.65>

Сейсенбаева Ж.А.¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНДА ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫНЫҢ ТІЛІН ДАМУЫ

Аңдатпа

Ғылыми мақалада өзге тілді мектептерде қазақ тілі мен әдебиетін оқытудағы білім мазмұнындағы әдіс-тәсілдерге зерттеу жүргізілген. Қазақ әдебиетінің білім мазмұнының негізгі құрамдас бөлігі болып саналатын қазақ әңгімелері арқылы оқушылардың дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын қалыптастырудың, өзін-өзі жүзеге асыруының құралы ретінде пайдаланудың жолдары айқындалған.

Орыс мектептерінде қазақ әдебиеті пәнін оқытудың мақсаты – өзге ұлт өкілдеріне қазақ халқының әдеби бай мұрасы мен тарихын таныстыру болып саналады. Әдебиет пәні – өзге тілде сөйлейтін оқушының бойында елге деген құрметті оятуға септігін тигізеді. Сонымен қоса, елді, айналасындағыларды тереңірек білуге, халықтың тұрмыс-тіршілігімен жақын тануға ықпал етеді. Әр мұғалім қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында тіл дамуы жұмыстарын шығармашылық мәнде жүргізіп, дұрыс ұйымдастыра білсе, ол оқушының күнделікті өмірдегі құбылысты жан-жақты түсіне білуіне, үйренуіне, білген нәрселерін ауызекі сөздерінде қолдана білуіне жағдай жасайды.

Түйін сөздер: тіл дамуы, жаңартылған білім, дидактикалық тапсырмалар, сөздік қор, жазылым, айтылым, қазақ әңгімелері.

Seysenbayeva Zh.¹

¹Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan

DEVELOPMENT OF THE STUDENT'S LANGUAGE THROUGH LESSONS OF KAZAKH LITERATURE IN THE UPDATED CONTENT OF EDUCATION

Abstract

In the scientific article, a study of methods and methods of teaching Kazakh language and literature in schools with other languages was conducted. Through Kazakh stories, which are the main component of the educational content of Kazakh literature, ways of using it as a means of forming students' worldview, attitude to life, and self-realization are determined.

The purpose of teaching Kazakh literature in Russian schools is to introduce representatives of other nationalities to the rich literary heritage and history of the Kazakh people. The subject of literature helps to instill respect for the country in students who speak a different language. At the same time, it contributes to a deeper knowledge of the country, people around it, and a closer understanding of the life of the people. Each teacher is able to creatively and correctly organize work on the development of language in the lessons of the Kazakh language and literature, which creates conditions for the student to comprehensively understand the phenomena of everyday life, learn, and use what he has learned in spoken words.

Keywords: language development, updated knowledge, didactic tasks, vocabulary, writing, pronunciation, Kazakh stories

Сейсенбаева Ж.А.¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Қазақстан

РАЗВИТИЕ ЯЗЫКА УЧАЩЕГОСЯ ЧЕРЕЗ УРОКИ КАЗАХСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ОБНОВЛЕННОМ СОДЕРЖАНИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В научной статье проведено исследование содержания и методов преподавания казахского языка и литературы в других языковых школах. Определены пути использования казахской литературы как средства формирования, самореализации мировоззрения, отношения к жизни учащихся через казахские рассказы, которые являются основными составляющими содержания образования.

Целью изучения казахской литературы в русских школах является ознакомление представителей других национальностей с богатым литературным наследием и историей казахского народа. Предмет литературы способствует пробуждению уважения к стране у учащихся, говорящих на другом языке. Кроме того, способствует более глубокому познанию страны, окружающих, более близкому знакомству с бытом народа. Каждый учитель на уроках казахского языка и литературы умеет творчески и правильно организовать работу по развитию речи, что создает условия для всестороннего понимания учеником явлений повседневной жизни, обучения, использования изученного в устной речи.

Ключевые слова: Развитие речи, обновленные знания, дидактические задания, словарный запас, письмо, произношение, казахские рассказы.

Кіріспе.Тіл дамыту – оқушының тілдік тұлғаларды дұрыс қолданып, ойын басқа адамға толық жеткізуге дағдыландыру, басқа адамдардың сөзін жақсы түсінуге үйрету. Басқаша айтқанда тіл дамыту – оқушының қарым- қатынас құралына айналдыру. Бұл жалпы тіл үйрену мақсатымен толық сай келеді. Орыс тілінде оқытатын мектептерде оқушының тілін дамыту ұғымына қазақ тілінің лексикалық, грамматикалық тұлғаларын меңгерту, оларды сөйлемде қолдану дағдыларын қалыптастыру яғни қазақ тілінде сөйлесуге үйрету жатады; сөздерді бір-бірімен дұрыс байланыстырып, сөйлем құру сөйлем арқылы ойын басқаға жеткізу, басқаның сөзін түсіну де тіл дамыту ұғымына жатады. Сөйтіп тіл дамыту – мағынасы, көлемі кең ұғым. Қазақ әдебиетін оқытуда тілді дамыту тапсырмалары назардан тыс қалған емес. Тіл дамыту әдебиет сабақтарында білім алушының тіл байлығы кеңейе түсетіні дәлелденген.

Оқушының әдеби білім негіздерін меңгеруі оның оқу әрекетіндегі субъектілік қызметімен байланысты екендігі қазақ тілі мен әдебиетін оқыту әдістемесінің көшбасшысы болған А.Байтұрсынұлының «Оқудың негізгі-баланың өзбетінше білім алуы» деген пікірімен сабақтастырып жатса, М.Жұмабаев «Баланы сұлу әдебиетпен етене жақын таныстыруға» аса мән берген. Бұл айтылған пікірлерді қазақ әдебиетін оқытуда тілге деген құрметін және мағынасын терең түсініп, өз ойын жеткізе алуды дамытудың негізі бастамасы деп түйіндеуге болады. Өйткені әдебиетпен жақын танысу оқушының бойындағы барлық қабілеттіліктердің дамуына ықпал етеді.

Әдістеме. Қазіргі уақыттағы даму жағдайындағы түрлі ұлттар мен ұлыс-өкілдерінің арасындағы мәдениетарлық қарым-қатынастар, оқыту процессіндегі жаңа әдістер мен білім беру жүйесінің жаңаруы, мектепте оқылатын пәндердің тұлға қалыптастырушылық басымдығын анықтай келе, пәндерді оқыту әдістемелік негізіне маңызды жауапкершілік артады.

Нәтиже. Біздің зерттеу жұмысымызда қазіргі қазақ әңгімелерін оқытуда жоғары сынып оқушыларының жаңартылған білім беру мазмұны негізінде шығарманы оқытуды дамытудың әдістемесі қарастырылатындықтан оқытушы мен білім алушының өзара субъектілік іс-әрекеттері, оқу бағдарламасында қазіргі шығармаларды оқытудың әдіс-тәсілдерінегізге алынады. Қазақ әдебиетінің жаңартылған білім беру мазмұны бойынша әзірленген пән бағдарламасында қазақ халқының заман тынысын көрсететін ең таңдаулы көркем шығармалар іріктеліп алынған. Олар оқушылардың көркем туындына оқуға қызығушылықтарын шындай түсуіге және қазақ әңгімелерін оқу арқылы жақсы дағдылар қалыптастыруға көмектеседі. Оқып үйренуге көркем шығармалардың екі нұсқасы беріледі. Біріншісі – хрестоматиялық мәні бар шығармалар болса, екіншісі – сыныптан тыс уақытта оқылатын шығармалар тізімі. Дегенмен, мұғалімдердің тізімдегі әңгімелермен ғана тоқталмай, өзі ұсынған әдеби шығарманы беруге еркі бар. Яғни, қазақ әдебиеті пәні оқытушысы – оқушылардың көркемдік эстетикалық талғамы мен әңгімелерді оқытуға ынталандыру үшін сабақтың кезінде сыныптан да тыс оқуға нұсқаулық беруге, оны қадағалап отыруы, оларды тиімді қолдану әдістерін іздеуі және соған сәйкесінше кеңейтілген жоспарлар түзген жөн.

Ғылыми мақаланың мақсаты ретінде қазіргі қазақ әңгімелерін жаңартылған бағдарлама негізінде орыс мектептерінің жоғарғы сыныптарына оқытуда оқушылардың әңгіме арқылы тілдік дағдыларын көтерудің жолдарын анықтауды негізге алдық.

Тілді дамыту әдістемесі педагогика саласының бір ғылымы болып жеке дара бөлініп шықты. Оның талаптарға сай ғылымда мақсаттары мен міндеттері бекітілді. Әдістемеді қазіргі уақытқа дейін негізгі үш сұраққа жауап өзекті болып қалды. Олар:

- Оқушыға тілді дамытуда нені оқытамыз?
- Қалай оқытамыз?
- Не үшін осыны оқыту керек?

Қазақ тілтанушысы, көрнекті ғалым М.Балақаев «Адамның тіл дамуы, танымы мен ойлауын дамытумен тығыз байланысты болады. Оқушылардың ауызекі тілін дамыту үшін, ең алдымен, олардың сөздік қорын байыту керек, екіншіден әдеби сөйлеудің нормасын, сөйлемдерді дұрыс құрауды үйрету қажет, үшіншіден, ойларын байланыстырып айтып беру дағдылары мен шеберлігін қалыптастыруға назар аударған жөн», деген пікір білдіреді [10].

Тіл дамыту жұмыстарының негіздері: тіл дамыту жұмысы оқушының әдебиеттен, қоршаған ортадан алған әсері негізінде жүргізіледі. Өртүрлі тақырыптарды қамтыған әдеби шығармалар, оқиғалар мен туындыдағы кейіпкерлердің әрекеттері оқушыға әсер етеді. Әсер алған оқушы ойланып, бейнелі сөз тілге оралады. Бұл процесс адамның психикасында жүреді.

Тілдік жаттығулар көркем туындыны үйрену – талдаумен жүргізіледі. Сонда теориялық білім практикалық қызмет етеді. Көркем шығарманы оқу адамның дүниетанымы мен көзқарасын қалыптастыра отырып, туындының тәрбиелік, тілдік қырларын ашады. Тіл дамыту жұмыстарын арнайы сағат бөліп, әдебиетпен байланыстырады. Әдебиет сабағының өзегі (объектісі) көркем шығарма. Ол – сөз өнері. Тіл дамытудың мақсаты – сөзбен жұмыс сөйлем құрай білу. Ал қазақ тілінде оқытпайтын мектептерде грамматиканы өткенде де, мәтінді өткенде де көзделетін негізгі мақсат біреу-ақ – ол оқушылардың тілін дамыту, қазақ тілін қатынас құралы ретінде үйрету [1. 23 б.].

Әдебиетті жақсы білетін адам өмірдің шындығын, халықтың тарихы мен тілін тереңірек біледі.

Сөйлеу психологиясы сырты және ішкі деп екіге бөлінеді. Адамның ішкі ойы көркем келеді де, бірақ оны сыртқа айтуда көркемділігінен айырылады [2. 89 б.]. Әдістемеді байланыстырып сөйлеу, сөздің дыбыстық мәнін сіндіріп, оқушылардың сөз байлығы мен грамматикалық дағдыларын дамыту, оларды сауатты оқуға, көркем шығармаларды үйрету сияқты 5 тарауы бар.

Қазіргі уақыттағы өзге ұлт өкілдеріне қиындық туғызатын жайттардың бірі – байланыстырып сөйлеу. Егер сөйлемде логикалық байланыс болмаса, тыңдаушы сөздің мағынан дұрыс түсінбейді. Өзге ұлт өкілдері үшін сөйлеудегі логикалық байланыстарды арттыру үшін деформациялық мәтіндерді орындау қажет. Байланыстырып сөйлем құрауға, фильмдер көру, ойындар ойнау, бір күндік жоспарын айтып беру де жақсы нәтиже береді. Яғни бала неғұрлым әңгімелеуді қолға алса, соғұрлым сөйлем құрап жеткізуі де жылдам жетіледі. Сонымен байланыстырып сөйлеуге үйретуде әңгімелер құрастырып жазудың да көмегі көп.

Филология ғылымының докторы, профессор Ф.Оразбаева: «Оқушы тілін дамыту ауызша және жазбаша жүргізіледі. Тілді оқытуда бұл екі бағыт қатар байланыста іске асырылады. Қазақ тілін оқытудың алғашқы кезеңінде ауызша тіл дамыту басымырақ болады. Сөйлеу тілі кейінірек жазба тілді дамытуға негіз болады», - дейді [3. 45 б.]. Демек, қазақ тілінде оқытпайтын мектептерде қазақ тілі мен әдебиеті сабағы негізінен тіл дамыту бағытында жүргізіледі. Тіл дамыту жаттығуларының бір артықшылығы – білім алушыларға тілдегі бекітілген заңдылықтар туралы жинақталған мәлімет беріп, оны оқу кезеңдерінің сатысында аз-аздан дамыта отыра білу жақсы. Мәселен көркем әдеби тілдің қоғамдағы қызметін, көркемділігін, жеке даралық ерекшеліктерін түсіндіріп, танымал акын-жазушылардың, зерттеуші ғалымдардың нақыл сөздеріне талдау жаттығуларын орындату керек.

1. Дидактикалық тапсырмаларды сұрыптап, ондағы жүйені қорытындылап, тұжырым шығаруға үйрету ;

2. Көркем әдебиеттің құдіреті туралы ауыз әдебиеті мен қазақ әңгімелері үлгілерін, мақал-мәтелдерді жинату;

3. Көркем әдебиет туралы оқушының көзқарасын, ішкі толғаныстарын жазу арқылы тапсырма түрлерін беру оқушының білімін арттырады.

Оқушылардың тыңдалым және айтылым дағдыларын дамытуға ықпал ететін тапсырма үлгілері:

- тыңдауға, мазмұнын түсінуге түрлі стилдегі мәтіндерді ұсыну;

- мәтінді қайталап тыңдау, негізгі ойды анықтау;

- тыңдалған мәтін бойынша сұрақтар қою;

- мәтін бойынша жоспар құру;

- тыңдалған мәтіннің белгілі бір бөлігін өз сөзімен айтып беру;

- мәтіннің мазмұны бойынша қарама-қарсы пікір айту, дәлелдеу;

- мәтінді өз қиялымен өзгертіп аяқтау;

- мәтіндегі оқиғаларды, іс-әрекеттерді салыстыра талдай алу;

- ұсынылған тақырып бойынша сұхбат алу немесе сұхбат беру және нәтижесі бойынша ауызша есеп беру;

- жоспарланған тақырыптар бойынша пікірталас ұйымдастыру;

- жұпта ым-ишараны пайдаланып, оқиғаны жазуға дайындалу (мысалы, «Бағытталған оқу» және «Бағытталған жазу»);

- берілген тақырып бойынша диалог құрастыру.

Білім алушы өз тілі мен үйреніп жатқан тілін байланыстырып сөйлеу үшін жүйелі дайындық қажет. Жаңартылған бағдарламадағы ерекшеліктер баланың байланыстыра сөйлеу қабілетін дамытады. Себебі білім берудің жаңа мазмұны бойынша оқушының сөйлеп, ойлауына арналған жаттығулар саны көп. Олар тек тілді дамыту үшін ғана емес басқа да критерийлердің мақсаттарын орындайды.

М. Жұмабаев байланыстырып сөйлеуде мынадай тәсілдерді ұсынады:

- берілген сурет бойынша әңгімелеу;

- хат жазу;
- бір әңгіме ұқсатып, екінші әңгімені құрастыру;

Оқушыларға берілген сурет бойынша әңгімелеу үшін қосымшада берілген Ш.Қалдаяқовтың және қазақтың суретшілерінің туындысын тапсырма ретінде беруге болады.

М.Жұмабаевтың «Педагогика» еңбегінде жазылған бұл әдістері әлі де өзектілігін жоғалтқан емес. Соның ішінде тілді дамытуға байланысты зерттеу еңбектері құнды. Жазушының айтуынша баланың тілін дамытуды оның зейінін жалықтырмау керек. Абстрактілі заттардан гөрі, бала психологиясының ерекшеліктеріне сай педагогикалық әдістемелік ұстанымдарды ұстану [4. 89 б.]. Бұл жердегі оқушының психологиялық ерекшелігі қиялының шексіздігі болып саналады.

Әдебиетті оқыту әдістемесінің ажыратылмас бөлігі – тәсіл болғандықтан, әдебиетті оқытудың негізгі тәсілі ретінде түсінік беру арқылы оқытуға баса назар аударылып, айрықша қарастырылады. Өйткені, әдеби шығарманы түсіндіру оқушы мен мұғалімнің біріккен шығармашылық әрекетін қажет етеді. Ең алғаш рет бұл тәсілді орыс әдебиетінің әдіскерлерімен ғылыми әдебиеттанушылары қолданған. Олар түсінік беру арқылы оқыту әдеби шығарманы оқытудың негізгі және белсенді тәсілі дей отырып, бұл тәсіл мұғалім жұмысында үлкен орын алу керек деп есептеген.

Әңгімелеуге үйрету. Мұндай тапсырмалардың мақсаты – балалардың байланыстыра сөйлеу дағдыларын жетілдіру, оқыған әңгіме мазмұнын түсініп, жүйелі әңгімелеуге үйрету. Әңгімесін еркін айтуға тәсілді әдістері оқушының білімімен сөйлеу дағдыларына, оқылған әңгіме мазмұнына, сабақтың мақсатына сәйкес белгіленеді.

Оқулықта кейбір лексикалық тақырыптарды оқу барысында оқушылар сол тақырып жайлы өзінің бастан кешірген оқиғасын әңгімелеп беру арқылы сөйлеу дағдысын қалыптастырады. Әңгіменің мазмұнын айтып беруге үйретудің тіл ұстартудағы мәні өте күшті. Алғашқы кезеңде әңгімелеуде оқушыда мәтінге сүйену болады. Бірте-бірте әңгімені қысқартып айтуға, бара-бара оны кеңейтіп, толықтырып әңгімелеуі қажет. Бұл оқушыны әңгіме мазмұнын өз сөзімен баяндауға үйретеді. Оны түрліше жүргізуге болады. Алғашқы кезеңде оқушыға әңгіме бойынша сұрақ қойып, жауап бергізу арқылы диалогқа айналдыруға да болады. Бұл жұмыстың түрі кейінірек жасалады.

Әңгіме мазмұнына байланысты сұрақтарға жауапты жазбаша түрде жүргізу арқылы оқушының жазбаша тілін дамытуға болады. Әңгіме бойынша мазмұндаманы жоспар арқылы жазу өте пайдалы. Берілген әңгіме арқылы ауызша тіл дамытуға жүргізілген жұмыстардың бәрі жазбаша жүргізіледі.

Әңгіме әдісімен өткенде мынадай талаптар қойылады: түсіндірілетін нысана тіл жағынан мінсіз. Мұғалімнің тілі жатық болуы абзал; әңгімеде айтылатын ой тиянақты болғаны жөн; оқушының белсенді әрекетін (сұрақ-жауапқа нақты жауап бере білу дағдысы) орынды ұйымдастыру, көрнекілікті дұрыс пайдалана білу.

Шығармашылықпен әңгімелеу. Тапсырманың мақсаты оқушылардың ой – өрісін дамытуға, қиялын шарықтатуға, тіл байлығын молайтуға, адамгершілікке, тапқырлыққа, шапшандыққа баулу.

Сұрақтарға шығармашылықпен жауап беру оқушының сөздік қоры мен тіл байлығы қаншалықты деңгейде екені анықталады. Шығармашылық әңгімелеу жай әңгімелеуден ерекшеліктері бар. Яғни шығармашылық әңгімелеуде, оқушы жан-жақты ойланады, көркемдеуіш сөздерді пайдаланады. Бақытты болудың дайын формуласы бар ма?, «Қалауымызша өмір сүру дегенді қалай түсінесің?» «Біз қалауымызша өмір сүрсек бақытты боламыз ба?», «Бақытты болу үшін не істеу керек?» деген сияқты сұрақтарға жауап беру арқылы тілді дамыта түседі.

Тіл мәдениетін үйрету. Тілді дамытуда оқушыны тіл мәдениетінің талаптарын сақтау, сөйлемнің мағыналы шығуына ықпал жасайды. Оқушы тіл мәдениетін дұрыс сақтау үшін қыстырма сөздерді, диалект сөздерді қолдануды шектеуі қажет. Халық даналығында «Аз сөз-алтын, көп сөз – көмір» дегені, сөзінді мәдениетті жеткізу үшін көп сөзділіктің қажет емес екенін аңғартады. Сондықтан да тіл мәдениетін сақтау үшін, аз сөйлеуің де жеткілікті. Дисфемизм сөздерді қолданбау, дауыстап, дабырланып сөйлемуді оқушы «Қазақ тілі мен әдебиеті» сабағында үйренеді.

Тілді дамыту тек сыныпта өтілетін сабақтар сағатымен ғана шектеліп қойылмауы керек. Сыныптан тыс та уақыттарда тіл мәдениетін арттыратын жаттығуларды орындауға болады. Бұл мұғалім мен оқушыны арасындағы бөлек оқыту негізінде де жүзеге асыруға болады.

Оқушының әдепті сөйлеуі мен әдеби тілін қалыптастыруда әдебиет сабағының маңызы зор. Аталған тілдік дағдыларды пікірсайыс, сұхбат, көзқарас сабақтары арқылы шыңдау тиімді тәсілдердің бірі. Мысалы Ы.Алтынсариннің «Дүние қалай етсең табылады?» әңгімесін оқытып болғаннан соң, бай болудың пайдасы мен зияны жайында пікірталас ұйымдастыруды жүзеге асыруға болады.

Оқушылардың тілін дамыту оқулықтағы мәтіндер мен иллюстрациялық суреттер арқылы да орындалады. Оқулықта тілді дамытуға арналған материалдар: көркем шығармалар (әңгіме), ғылыми мақалалар, публицистикалық туындылар, поэзия, романдар берілген. Әрбір мәтіннен мәтінге қатыстырылып сұрақтар тізімі беріледі. Онда оқушылар мәтінге байланысты талдаулар жасайды.

Диалог құру. Диалог құру екі адамның арасындағы ауызекі сөйлеу түрі. Бұл мектеп оқушыларына рөлге бөлініп диалог құру арқылы тілді дамытады. Мысалы: жазушы мен оқушы болып сұхбат алу тәсілі, оқушылар арасында диалогтық сұрақтар қою. Диалог тілді дамытуда тиімді болуы үшін жүйелі сұрақтардың қойылуы

маңызды. Сұрақтар тек тапсырманы меңгеру деңгейін тексеріп қана қоймай, әрбір оқушының жеке ой-пікірін дамытуға ықпал жасау керек.

Айтылған сөздің мәнін өз құлағыңмен тыңдағанда, жазғанда, оқығанда білесің. М.Балақаевтың айтып кеткеніндей тыңдалымды жақсартпай, мәтінді түсіну қиынға соғады.

Берілген суретті сипаттау арқылы тілді дамыту. Оқулықта берілген суреттерді сипаттау арқылы оқушы суретте не бейнеленгенін, ондағы орын алған оқиғаны әңгімелеп береді.

Жоғарыда айтып кеткендей жаңартылған білім беру мазмұны оқушының коммуникативтік қарым-қатынасын жетілдіруге ерекше көңіл бөлген.

Тіл дамыту – тілдегі коммуникативті құралды пайдалану. Яғни білім алушының лексика мен грамматиканы үйреніп, оларды тілдік қатынаста дұрыс қолдана білу. Тілді меңгеру үшін алдымен сөзді білу керек [14]. Егер оқушының сөздік қоры жеткілікті болса тілдесім әрекетіне оңай түседі, ойын екінші бір адамға жеткізу қиындық тудырмайды. Сол себепті оқулықтағы берілген мәтіндер сөздік қорды дамытуға мүмкіндік беретіндей болуы шарт. Қазақ әдебиеті пәнін өту барысында, оқушы арнайы сөздік дәптерді қолданған жөн. Сөздік қор дегеніміз – сөздік құрамның дамуы мен сөзжасамда жетекші рөл атқаратын, жалпыхалыққа маңызға ие бір буынды сөздер жиынтығы [5. 125 б.].

Оқушылар сөздік қорларын тақырып аясында меңгерілетін сөздермен және фразеологиялық тіркестермен толықтырып, оқылым, жазылым, айтылым және тыңдалым дағдыларын жетілдіреді. Нақты тақырыптар бойынша рөлдік ойындардың көмегімен тұлғаларалық қарым-қатынас дағдыларына жетілдіріп, қазақ және орыс мәдениетін сондай-ақ басқа да халықтардың мәдениетін түсініп, құндылықтарын бағалауды үйренеді. Олар «Қазақ тілі және әдебиеті» пәні бойынша орыс мектептеріндегі оқу бағдарламасында төмендегідей көрініс табады:

- өзгенің пікіріне, көзқарасына, наным-сенімі мен әдет-ғұрпына, сезімі мен идеяларына сыйластық пен төзімділік көрсету қасиетін қалыптастыру;

- оқушының көптілді, көпмәдениетті қоғамда өзін еркін сезінуі, түрлі көзқарастарды талдай отырып, өз көзқарасымен өзгенің пікірін салыстыра отырып ашық жеткізуін қалыптастыру;

- Қазақстанда тұратын ұлт өкілдерінің салт-дәстүріне және әдет-ғұрпына құрметпен қарай білу және ұлттық мәдениетімізді құрметтей білуге үйрету;

- Қазақстан халықтарының келісімі мен ұлттаралық бірлікті сақтауды қолдау;

- көпұлтты қоғамда өмір сүру қабілетін қалыптастыру.

Осы аталған құзыреттіліктер тілдік жағдаяттар мен көркем шығармаларды оқу арқылы қалыптастырылады[6. 49 б.].

Қорытынды. Қорыта келгенде орыс тілді сыныптарда тіл дамыту – қазіргі мектептегі оқу-тәрбие ісіндегі басты мәселе. Тіл мен сөйлеу үрдісін дифференциалды қарастыра оқыту қажеттілігі артты. Өйткені оқушының дұрыс сөйлей білуіне көңіл бөлініп отыр. Сондықтан мұғалімнің қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында тіл дамыту, байланыстырып сөйлеуге айрықша көңіл бөліп, тілдік материалдарды дұрыс таңдай білу (сөздің, сөйлемнің үлгілерін беру), оны дұрыс бере білу, тілдің теориясы мен сөйлеу практикасының бір-бірімен қарым-қатынасы түрлі жаттығу жұмыстары арқылы іске асырылады. Демек, қазақ тілін өзге ұлт өкілдеріне үйрету, оқыту барысында мұғалім оқушының ойын логикалық жағынан дұрыс, анық, дұрыс айта білуге үйретумен бірге, екінші жағынан ойын орфографиялық және пунктуациялық жағынан дұрыс жаза білуге жаттықтырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қоңыратбаев Ә. *Әдебиетті оқыту методикасы*. А., Мектеп, 1985.
- 2 *Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі*, - Алматы
- 3 Көшімбаев А. *Қазақ әдебиетін оқыту методикасы*. А., Мектеп, 1993
- 4 *Тіл мәдениеті мен қазақ тілін оқыту Балақаев.Г 82б*
- 5 *Психология Жұмасова К*
- 6 *Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі Құттыбаева, А., 2019, 143 б.*
- 7 *15. М. Жұмабаев «Педагогика» А.1999, 541б.*
- 8 *16. Тіл тағылымы А. Байтұрсынов 1987, 235 б*

References:

- 1 *Konyratbaev A. Adebietti oKytu metodikasy. A., Mektep, 1985.*
- 2 *Tildik Katynas: teoriasy jAne Adistemesi, - Almaty*
- 3 *Kosymbaev A. Kazak Adebietin oKytu metodikasy. A., Mektep,1993*
- 4 *Til mAdenieti men Kazak tilin oKytu BalaKaev.G 82b*
- 5 *Psihologija Jumasova K*
- 6 *Kazak Adebietin oKytu Adistemesi Kuttybaeva, A., 2019, 143 b*
- 7 *M. Jumabaev «Pedagogika» A.1999, 541b.*
- 8 *Til tagylymy A. Baitursynov 1987, 235 b.*